

<https://helda.helsinki.fi>

Uskonnollisuuden ja uskonottomuuden muutos ja siirtyminen sukupolvelta toiselle suomalaisissa perheissä

Tervo-Niemelä, Kati

Kirkon tutkimus ja koulutus

2023

Tervo-Niemelä , K & Spännäri , J 2023 , Uskonnollisuuden ja uskonottomuuden muutos ja siirtyminen sukupolvelta toiselle suomalaisissa perheissä . julkaisussa S Mikkola & S-M Saarelainen (toim) , Millenniaalien kirkko : Kulttuuriset muutokset ja kristillinen usko . Suomen ev.-lut. kirkon tutkimusjulkaisuja , Nro 139 , Kirkon tutkimus ja koulutus , Helsinki , Sivut 51-78 .

<http://hdl.handle.net/10138/355004>

unspecified
publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

2 Uskonnollisuuden ja uskonnottomuuden muutos ja siirtyminen sukupolvelta toiselle suomalaisissa perheissä

Kati Tervo-Niemelä & Jenni Spännäri

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Tätä tutkimusta on rahoittanut John Templetonin säätiö (hankenumero 61361). Tämän julkaisun sisältö ei kuitenkaan välttämättä edusta säätiön näkemyksiä.

2.1 Johdanto: Uskonnon muutos sukupolvien välillä

Useat tutkimukset ovat osoittaneet, että nuoret ovat vähemmän uskonnollisia kuin vanhemmat ikäluokat.¹ Usein tätä eroa kuitenkin vähätellään sanomalla, että kyllä nuoretkin uskonnollistuvat vanhetessaan. Vaarana on

¹ Beyer 2018; Davie 2007; Pollack 2008; Pollack et al. 2012, Pollack & Müller 2013; Voas & Doebler 2011; Müller 2013; Stolz et al. 2016; Gärtner 2018; Ketola et al. 2016; Salomäki et al. 2020.

ikäerheeseen sortuminen. Sillä viitataan päättelyyn, jossa eri ikäryhmien välisen eron ajatellaan aiheutuvan siitä, että eri-ikäiset ovat erilaisia ja iän myötä tilanne muuttuisi, vaikka ominaisuus olisi pysyvä ja johtuisi sukupolvien erilaisuudesta ja siitä, että eri aikakausina on erilaista kasvaa ja uskonnollisuus sen myötä eri sukupolvilla muotoutuu erilaiseksi.²

On kuitenkin selvää, että uskonnollisuudessa on myös iästä johtuvia eroja, ja sillä on taipumus muuttua elämänkaaren aikana. Tutkimukset antavat tukea erityisesti sille, että vanhemmiten ihmisillä on jossain määrin taipumus muuttua enemmän uskonnollisiksi ja antaa uskonnolle toisenlaisia merkityksiä omassa elämässä kuin aikaisemmin.³ Muutos on todettavissa useilla sekä uskonnollista käyttäytymistä, osallistumista että katsomuksia tarkastelevilla mittareilla.⁴ Tämän tekijän huomiotta jättäminen johtaisi päättelyyn, joka mahdollistaisi sukupolvierheen.⁵ Sillä viitataan päättelyyn, jossa ominaisuuden ajatellaan pysyvän sukupolven sisällä, vaikka se muuttuukin iän mukana.

Uskonnollisuudessa on siis kyse molemmilla tasoilla, sekä iän myötä että sukupolvien välillä, tapahtuvista muutoksista, mutta vahvimpana eri sukupolvien välisiä eroja selittävänä tekijänä näyttäisi olevan sukupolvien välillä tapahtuvat muutokset. Tämä tarkoittaa, että nuorten ja vanhempien ikäpolvien välillä havaittavien uskonnollisuuserojen taustalla on ennen kaikkea sukupolvimuutos. Ihmisten uskonnollisuus heikentyy ennen kaikkea sukupolvien välillä eikä niinkään sen myötä, että ihmisten uskonnollisuus muuttuisi iän myötä.⁶ Perheissä tapahtunutta muutosta ja uskonnollisen perinteensiirron vähenemistä pidetään keskeisenä syynä kyseiselle muutokselle. Kyse ei siis ensi sijassa ole siitä, että nuoret ovat vähemmän uskonnollisia siksi, että ovat nuorempia, vaan siksi, että he kasvavat erilaisissa olosuhteissa. Toisin sanoen, uskonnollisuuden heikentymistä näyttää ohjaavan ennen kaikkea se, mitä ihmisille tapahtuu ennen aikuisuutta, ei aikuistumisen jälkeen.⁷

Mitä sukupolvilla ja sukupolvien välisellä muutoksella sitten tarkoitetaan? Sukupolvella on kaksi perusmerkitystä. Puhuttaessa sukupolvesta

2 Toivonen 1999.

3 Bengtson & Johnson 2016; Coleman 2009; Hood et al. 2009.

4 Ks. esim. Krause 1993.

5 Ks. ikä- ja sukupuolierheestä Toivonen 1999.

6 Beyer 2018; Davie 2007; Pollack 2008; Pollack et al. 2012, Voas & Doebler 2011; Pollack & Müller 2013; Stolz et al. 2016; Gärtner 2018, 2019.

7 Woodhead 2018; Voas & Watt 2014.

biologisessa merkityksessä ja perheeseen sidottuna viitataan siihen, että lapset, vanhemmat ja isovanhemmat ovat kukin eri sukupolvea. Sosiologisessa tutkimuksessa sukupolveista puhutaan useimmiten kuitenkin sosiaalisessa merkityksessä, jolloin sukupolvella tarkoitetaan suunnilleen samaan aikaan syntyneiden ihmisten ryhmää eli kohorttia, joka jakaa samanlaisia kulttuurisia kokemuksia.⁸ Sosiaalisessa mielessä sukupolvikäsitettä voidaan käyttää suppeassa tai laajemmassa merkityksessä. Suppeammassa merkityksessä sukupolvikäsite pohjautuu sukupolviteorian kehittäjän Karl Mannheimin (1928) ajatukseen siitä, että sukupolvi on samanikäisten ihmisten ryhmä, joita yhdistää erityisesti noin 17-vuotiaana (tai laajemmin ikävuosina 17–25) koettu yhteinen kokemus, avainkokemus. Yleisesti sukupolven käsitettä kuitenkin käytetään laajemmin ja sillä viitataan suunnilleen samana kulttuurisena ajankohtana eläneisiin. Laajempaan merkitykseen liitetään myös ajatus siitä, että tiettyä ikäryhmää yhdistää iän lisäksi jokin yhteinen kokemus, joka tekee sukupolvesta erityisen ja jopa itsestään tietoisien.⁹

Ajatus tarkastella ihmisiä sukupolvinäkökulmasta on suhteellisen uusi, ja se syntyi vasta 1850-luvun jälkeen tapahtuneen läntisen Euroopan nopean teollistumisen ja sosiaaliluokkien syntymisen myötä. Staattisessa maatalousyhteiskunnassa vastaavia edellisistä kohorteista eroavia sukupolvia ei samaan tapaan esiintynyt, vaan toisistaan eriytyvät sukupolvet linkittyvät nopeatempoiseen muutokseen ja yhteiskuntaan, jossa eri ikäpolvet elävät erilaisessa elämäntodellisuudessa ja ihmisten jakautuminen erilaisiin ikäryhmiin kävi aiempaa ilmeisemmäksi.¹¹ Sotien jälkeen syntynyt suurten ikäluokkien -sukupolvi (*Baby boomers*) on kuitenkin vasta ensimmäinen sukupolvi, jossa muutos edeltävään sukupolveen nähtiin erityisen korostuneesti. Tälle ikäluokalle on myös ollut luonteenomaista nähdä oma sukupolvensa erityisenä. Heidät on nähty sukupolvena, jota luonnehtii perinteisten arvojen kyseenlaistaminen, joskin samalla monissa kysymyksissä he osoittavat vahvaa jatkuvuutta aikaisempien sukupolvien arvomaailmaan. Sitä

8 Toivonen 2003; Roos 2005.

9 Purhonen et al. 2008.

10 Alestalo 2007.

11 Jäger 1977; Wohl 1979.

seuraavasta *X-sukupolvesta* puhuttaessa viitataan suuria ikäluokkia seuraavaan sukupolveen (syntyneet 1961 ja 1981 välimaastossa). *Y-sukupolvi* viittaa 1980-luvun ja 1990-luvun alkupuolella syntyneisiin ja vuosituhaten vaihteessa ja alkupuolella nuoruuttaan viettäneisiin. Heitä on kutsuttu myös millenniaaleiksi sekä suurten ikäluokkien kaiuksi (engl. *Echo Boomers*), osin koska he ovat usein suuriin ikäluokkiin kuuluvien lapsia, toisaalta siksi, että Y-sukupolvi on seuraava suuren syntyvyyden sukupolvi. Millenniaalit ovat ensimmäinen lapsuudesta asti internetiä käyttänyt sukupolvi, millä katsotaan olevan perustava vaikutus tähän sukupolveen.¹² Millenniaali-sukupolvea seuraa vuosituhaten vaihteessa syntynyt Z-sukupolvi, joka on syntymästään asti elänyt avointen tietoverkkojen maailmassa. Tästä syystä heitä kutsutaan myös diginatiiveiksi.¹³

Sukupolvien välistä muutosta ja ikääntymistä tutkineet Vern Bengtson ja Malcolm Johnson (2016) ovat tehneet mielenkiintoisia johtopäätöksiä siitä, miten uskonnon ja hengellisyyden rooli on muuttunut eri sukupolvien välillä 1900-luvulla ja 2000-luvun alussa. Ensinnäkin he ovat havainneet, miten käsitykset Jumalasta ovat muuttuneet, ja osoittaneet, että vanhemmat kohortit näkevät Jumalan todennäköisemmin transsendenttisenä ja kaikkitietävänä, kaukaisena olentona, kun taas nuoremmat kohortit näkevät Jumalan usein immanenttisenä ja sisäistettynä voimana, johon heillä on pääsy itsessään. Toiseksi vanhempien ja nuorempien sukupolvien välinen vertailu on osoittanut, että uskonnonharjoitus ja uskonnolliset instituutiot ovat yhä enemmän erillään toisistaan. Kun vanhemmille sukupolville oli itsestään selvää, että uskontoa harjoitetaan kirkossa, synagogassa tai moskeijassa, nuoremmat sukupolvet ovat yhä useammin vakuuttuneita siitä, että uskonnollinen elämä ei edellytä säännöllistä kirkossa käyntiä, vaan se voi toteutua myös muilla tavoilla perinteisten jumalanpalvelustalojen ulkopuolella. Kolmanneksi uskonnosta ja hengellisyydestä on tullut nuoremmille sukupolville yhä useammin kaksi eri aluetta verrattuna vanhempiin kohortteihin. Uskonto samaistetaan yhä useammin järjestäytyneisiin, institutionalisoiuihin perinteisiin, kun taas hengellisyydestä on tullut termi sisäiselle, henkilökohtaiselle suhteelle jumaluuteen, joka saavutetaan hengellisen kehityksen, kasvun ja muutoksen prosessien kautta.¹⁴

12 Owram 1997.

13 Turner 2015.

14 Bengtson & Johnson 2016.

Tässä artikkelissa yhdistyy biologisen ja sosiologisen sukupolven näkökulmien tarkastelu. Luomme ensin artikkelissa määrälliseen aineistoon pohjautuen yleiskuvan siitä, miten uskonnollisuus on Suomessa muuttunut eri sukupolvissa (ymmärtäen sukupolvet sosiaalisessa merkityksessä) ja iän myötä. Toiseksi tarkastelemme kysymystä siitä, miten uskonto on muuttunut sukupolvissa perheen sisällä ja miten uskonto ja uskonottomuus siirtyy perheen sisällä sukupolvelta toiselle (ymmärtäen sukupolven biologisessa merkityksessä) niin ikään pohjautuen määrälliseen tarkasteluun. Molemmissa näkökulmissa otamme huomioon sukupuolen sekä vertaamme Suomessa tapahtunutta kehitystä tutkimuksessa mukana olleiden maiden aineistoon. Kolmanneksi tarkastelemme laadulliseen, perheistä kerättyyn haastatteluaineistoon pohjautuen kysymystä siitä, mitkä tekijät vaikuttavat siihen, että uskonto tai uskonottomuus siirtyy tai ei siirry sukupolvelta toiselle perheen sisällä ja millaisia eroja eri sukupolvien välillä on nähtävissä haastatteluaineistossa.

Tavoitteena on tämän tarkastelun pohjalta luoda kuva siitä kehityksestä, mitä uskonnollisessa perinteensiirrossa on Suomessa tapahtunut ja tapahtuu eri sukupolvissa ja perheiden sisällä sekä siihen vaikuttavista tekijöistä.

2.2 Aineisto

Käytämme artikkelin aineistona *John Templeton Foundationin* rahoittamaan tutkimushankkeeseen *The transmission of religion across generations: a comparative international study of continuities and discontinuities in family socialization* keräämäämme tutkimusaineistoa. Tarkastelemme tutkimushankkeessa uskonnollista perinteensiirtoa ja uskonnollisuutta sekä sen muutosta perheissä sukupolvien välillä. Tutkimukseen osallistui viisi maata: Suomi, Saksa, Italia, Unkari ja Kanada. Tutkimukseen valitut maat edustavat kukin erilaista uskonnollista taustaa. Suomi on mukana tutkimuksessa maana, jossa protestanttisella kristillisyydellä ja luterilaisella kirkolla on ollut vahva rooli.

Tutkimuksessa on kerätty sekä laaja määrällinen että laadullinen aineisto. Määrällinen aineisto koostuu kyselyaineistosta *Survey on family religious socialization in Germany, Finland, Italy, Hungary and Canada 2021*, joka on kerätty viidessä maassa vuodenvaihteessa 2020–2021. Aineisto on kerätty puhelinhaastatteluin ja sen keruusta on vastannut NorStat. Tutkimukseen

on haastateltu puhelimitse Suomessa yhteensä 1 500 vastaajaa. Sama kysely toteutettiin myös Kanadassa, Saksassa, Italiassa ja Unkarissa, ja siihen vastasi viidessä maassa yhteensä 8 404 vastaajaa. Aineisto on edustava otos.

Määrällisen aineiston ohella olemme keränneet laajan haastatteluaineiston perheiltä. Olemme haastatelleet kaikkiaan 62 henkilöä 17 eri perheessä Suomessa. Haastatteluihin osallistui jokaisesta perheestä kolmen eri perhesukupolven (G1, G2, G3) edustajia. Yhteensä haastateltiin 62 henkilöä, joista nuorimpaan perhesukupolveen (G3) kuului 21 henkilöä. Heistä milleniaaleja (vuosina 1981–1996 syntyneitä) oli 11 henkilöä, ja kymmenen henkilöä oli tätä nuorempia, niin sanotun Z-sukupolven edustajia. Perheiden haastattelut on tehty ensi sijassa ryhmähaastatteluina, joissa kaikki kolme sukupolvea olivat yhdessä läsnä. Näin perheenjäsenten kerronta aktivoi toisten perheenjäsenten kerrontaa. Osassa perheissä haastatteluja täydennettiin yksittäisten perheenjäsenten yksilöhaastatteluilla, mikäli perheen yhteiseen haastatteluun osallistuminen ei ollut mahdollista.

Haastateltujen perheiden uskonnollinen tausta on kirjava. Haastateltavissa on mukana niin luterilaiseen kirkkoon, ortodoksiseen kirkkoon, vapaisiin suuntiin ja eri herätysliikkeisiin kuuluvia kuin uskonnollisiin yhteisöihin kuulumattomia perheitä ja perheenjäseniä. Tavoitteena on ollut löytää taustaltaan mahdollisimman erilaisia perheitä sekä kaupungeista että maaseudulta ja maantieteellisesti mahdollisimman kattavasti eri puolelta Suomea. Perheitä haastatteluun valittaessa kriteereinä olivat seuraavat tekijät: 1) perheet ovat suomalaisia ja 2) haastatteluun on käytettävissä kolmen sukupolven edustajia, jotka kaikki ovat iältään vähintään 15-vuotiaita.

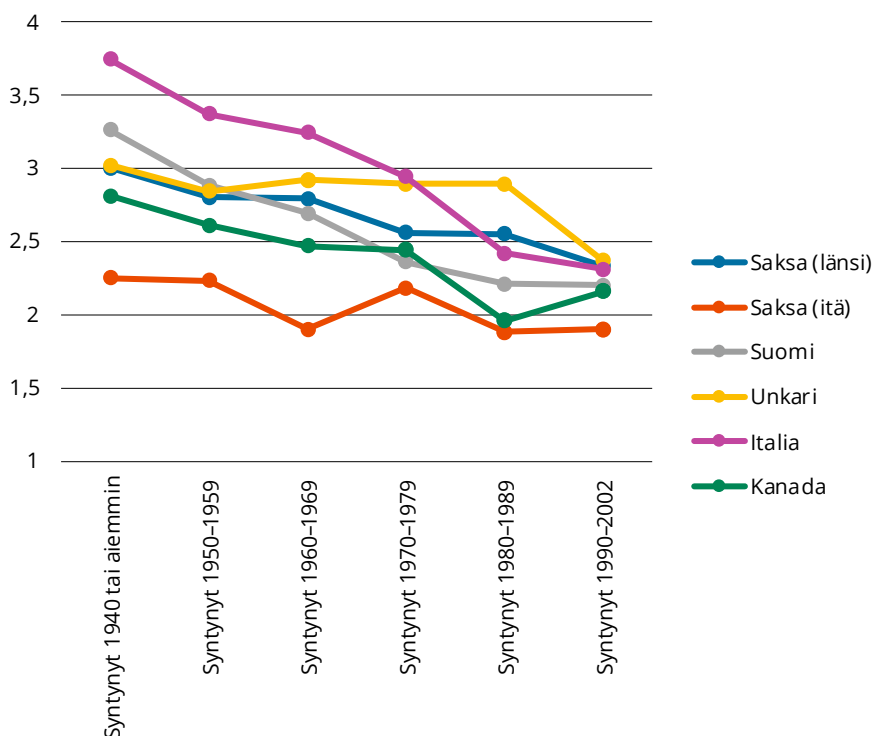
2.3 Uskonto eri sukupolvissa

Tarkastelemme ensin määrällisen aineiston valossa uskonnollisuuden muutosta eri sosiaalisissa sukupolvissa. Aineisto osoittaa aiempien tutkimusten¹⁵ tavoin uskonnollisuuden selvästi vähentyneen nuoremmissa sukupolvissa. Nuorimmissa sukupolvissa (1990–2002 syntyneet ja 1980-luvulla syntyneet) lähes kaksi kolmesta (62 %–64 %) kuvaa, ettei ole ollenkaan uskonnollinen tai on vain vähän uskonnollinen (asteikolla 1–5, jossa

15 Ks. esim. Ketola 2020.

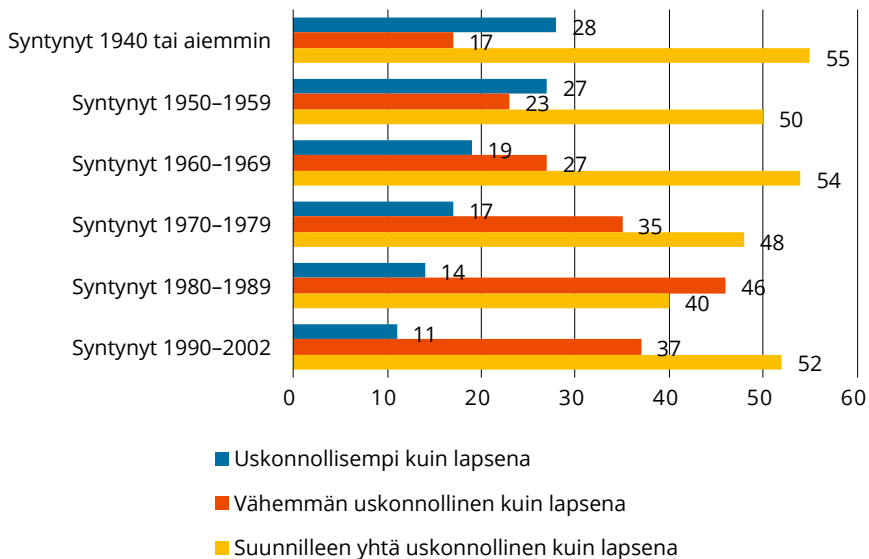
1=ei ollenkaan uskonnollinen ja 5=erittäin uskonnollinen, vastanneet 1–2), kun ennen vuotta 1940 syntyneistä vain joka viides (22 %) on vähän tai ei ollenkaan uskonnollinen. Verrattaessa Suomea viiden maan tutkimushankkeemme muihin maihin Suomessa tapahtunut uskonnollisuuden heikentyminen on ollut voimakasta. Ainoastaan Italiassa muutos on vielä selkeämpi (Kuvio 2.1). Huomion arvoista eri maiden kehityksessä on se, että vanhempien sukupolvien uskonnollisuutta tarkasteltaessa nämä viisi maata eroavat huomattavasti toisistaan italialaisten ollessa selkeästi uskonnollisimpia, suomalaiset toiseksi eniten uskonnollisia ja itäsaksalaiset vähiten uskonnollisia. Kanadalaiset, unkarilaiset ja länsisaksalaiset sijoittuvat näiden väliin. Sen sijaan nuoremman sukupolven kohdalla eri maissa asuvat eivät juurikaan eroa toisistaan.

Kuvio 2.1 Uskonnollisuuden muutos tutkimukseen osallistuneissa maissa eri sukupolvissa (keskiarvot asteikolla 1–5, jossa 1=ei ollenkaan uskonnollinen, 5=erittäin uskonnollinen). N=8 402.

Uskonnollisuuden muutosta sukupolvissa tarkasteltaessa on kuitenkin syytä ottaa huomioon myös se, että uskonnollisuudella on taipumus muuttua iän myötä. Tästä syystä vastaajilta pyydettiin omaa arviota siitä, ovatko he mielestään uskonnollisempia, vähemmän uskonnollisia vai yhtä uskonnollisia kuin lapsena. Kaikkiaan joka toinen kertoi olevansa suunnilleen yhtä uskonnollinen kuin lapsena ja vastaavasti joka toinen kertoi olevansa joko uskonnollisempi (20 %) tai vähemmän uskonnollinen (30 %) verrattuna siihen, kun oli lapsi. Aineisto osoittaa, että vanhemmat sukupolvet arvioivat olevansa tutkimushetkellä uskonnollisempia kuin lapsuudessa, kun taas nuorille sukupolville on tyypillisempää kuvata itseään vähemmän uskonnollisena (Kuvio 2.2). Etääntymisen uskonnosta kuvattiinkin useimmiten tapahtuneen nuoruudessa, kun taas vahvistuneen uskonnollisuuden kuvattiin tapahtuneen myöhemmin aikuisuudessa. Eri sukupolvissa nähtävät erot siis eivät ole ainoastaan seurausta sukupolvissa tapahtuneesta muutoksesta, vaan mukana on myös ikätekijä.

Kuvio 2.2 Suomalaisten arvio oman uskonnollisuuden muutoksesta eri sukupolvissa, % vastaajista, N=1 490.

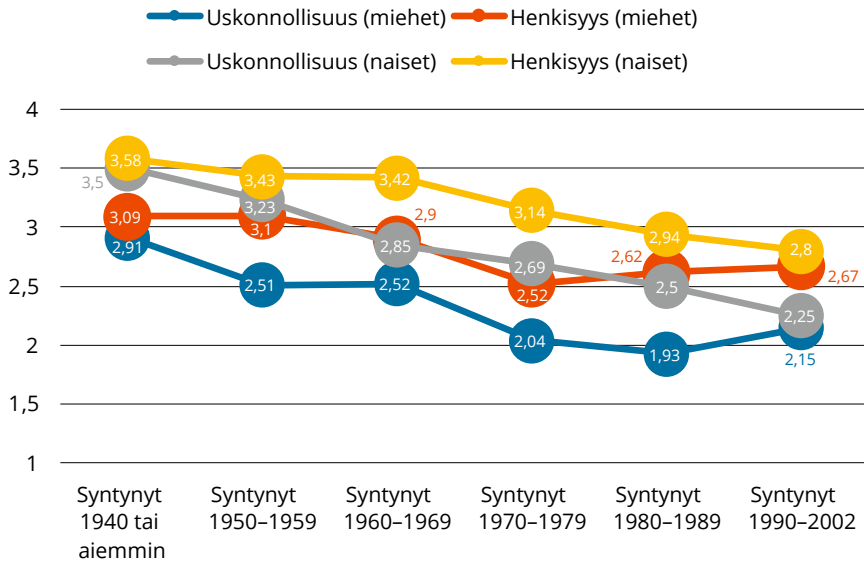
Kaikissa ikäluokissa vastaajat kuvasivat itseään keskimäärin enemmän henkisinä kuin uskonnollisina (Kuvio 2.3). Vanhemmat suomalaiset kuvasivat itseään uskonnollisuuden tavoin myös enemmän henkisinä kuin nuoremmat vastaajat. Sosiaalisissa sukupolvissa näkyy siis samansuuntaisia eroja henkisyudessa kuin mitä uskonnollisuudessa on: nuoret eivät ole vain vähemmän uskonnollisia ($F=29,60^{***}$), vaan myös vähemmän henkisiä ($F=13,95^{***}$).

Tutkimuksen tulokset eivät näin ollen anna tukea sille, että henkisyys korvaisi uskonnollisuutta nuorissa ikäpolvissa. Erityisen selkeää sekä uskonnollisuuden että henkisyuden heikentyminen on naisten keskuudessa (uskonnollisuus: $F=20,87^{***}$, henkisyys: $F=10,17^{***}$). Miesten keskuudessa erot sukupolvien välillä ovat vähäisempiä (uskonnollisuus: $F=10,22^{***}$, henkisyys: $F=5,15^{***}$) (Kuvio 2.3). 1940-luvulla tai sitä aiemmin syntyneistä naisista 49 prosenttia piti itseään erittäin tai melko uskonnollisena, nuorten naisten keskuudessa osuus on 10 prosenttia. Vastaavasti miesten keskuudessa melko tai erittäin uskonnollisena itseään pitäviä on vanhimman sukupolven keskuudessa 24 prosenttia, nuorten miesten sukupolvessa 12 prosenttia. Vastaava naisten uskonnollisuuden suurempi heikentyminen on nähty myös muissa tutkimuksissa.¹⁶ Henkisenä pitäviä on vanhimman sukupolven naisten keskuudessa 53 prosenttia, nuorimmassa sukupolvessa puolestaan 26 prosenttia. Miehillä vastaavat osuudet ovat 32 ja 24 prosenttia.

Uskonnollisuus ja henkisyys näyttävät tulosten perusteella vähenevän lineaarisesti sukupolvissa. Kuitenkin poikkeuksen tähän tekevät nuorimpien sukupolvien miehet. Lähinnä Z-sukupolvea edustavat vuosina 1990–2002 syntyneet miehet ovat sekä lievästi uskonnollisempia kuin lähinnä Y-sukupolvea edustavat 1980-luvulla syntyneet ja henkisyuden osalta myös henkisempiä kuin sekä X- että Y-sukupolven edustavat 1970- ja 1980-luvulla syntyneet.

16 Ks. Ketola 2020, 39.

Kuvio 2.3 Uskonnollisuuden ja henkisyyden muutos suomalaisten naisten ja miesten keskuudessa (keskiarvot asteikolla 1–5, jossa 1=ei ollenkaan uskonnollinen/henkinen, 5=erittäin uskonnollinen/henkinen), N=1 500.

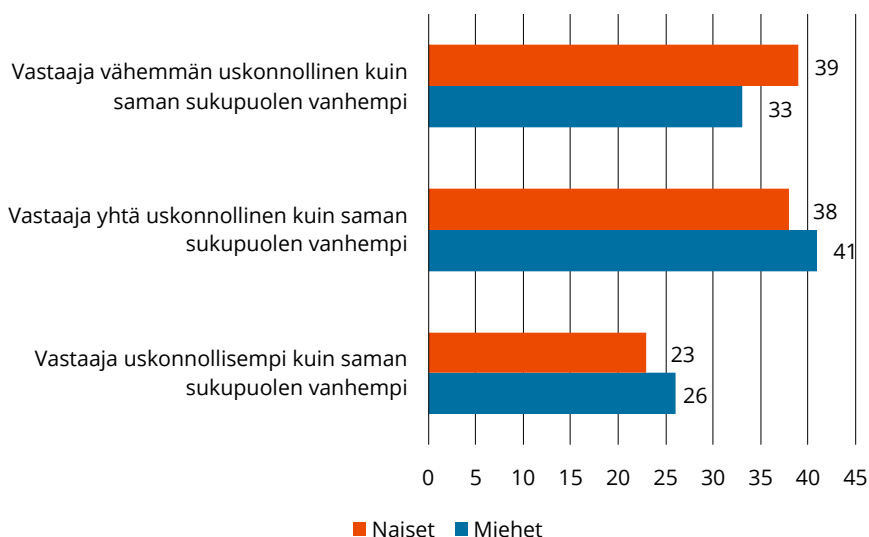
Vastaajia pyydettiin oman uskonnollisuutensa arvioinnin tavoin arvioimaan asteikolla 1–5, miten uskonnollisia heidän vanhempansa ja isovanhempansa olivat vastaajan lapsuudessa. On selvää, että kaikissa tapauksissa yksilö ei osaa arvioida toisten uskonnollisuutta samoin kuin omaa uskonnollisuuttaan. Tämä voi liittyä esimerkiksi suomalaisten puhumattomuuden kulttuuriin, jossa uskonnosta puhuminen on koettu vaikeaksi.¹⁷ Silti se, miten yksilö vanhempiaan ja isovanhempiaan kuvaa, kertoo siitä uskonnollisesta todellisuudesta, jossa vastaaja on lapsuudessa ja nuoruudessa elänyt. Seuraavassa vastaajien arvioita omasta uskonnollisuudesta verrataan vanhempien ja isovanhempien uskonnollisuuteen. Koska miesten ja naisten uskonnollisuudessa sinänsä on paljon eroja, tarkastelu on mielekkäintä tehdä vertailemalla vastaajia nimenomaan oman sukupuolen vanhemman uskonnollisuuteen.

Vaikka yleisellä tasolla aineisto osoittaa uskonnollisuuden pääosin heikenevän sukupolvissa muutosta perheen sisällä biologisissa sukupolvissa tarkasteltaessa, aineisto kuitenkin osoittaa kehityskulkujen olevan paljon moniulotteisempia. Kun vastaajien omaa uskonnollisuutta vertaa heidän

17 Ks. Spännäri, Kallatsa & Tervo-Niemelä 2022.

arvioonsa omien vanhempien uskonnollisuudesta, aineisto osoittaa, että perheiden sisällä muutosta tapahtuu niin vanhempien uskonnollisuudesta etääntymisen suuntaan kuin uskonnollisuuden vahvistumiseen (Kuvio 2.4). Vastaajista noin joka neljäs kuvasi olevansa uskonnollisempi kuin oma saman sukupuolen vanhempansa. Noin kaksi viidestä arvioi saman sukupuolen vanhempansa uskonnollisuutta asteikolla 1–5 samoin kuin omaansa. Miehistä joka kolmas (33 %) ja naisista useampi kuin joka kolmas (39 %) kuvasi itseään vähemmän uskonnollisena kuin saman sukupuolen vanhempansa. Uskonnollisuuden heikentyminen nimenomaan naisten keskuudessa näkyy siis myös tarkasteltaessa muutosta biologisissa sukupolvissa perheen sisällä, mutta huomattavaa on, että naisistakin lähes joka neljäs kuvaa itseään uskonnollisempänä kuin omaa äitiään.

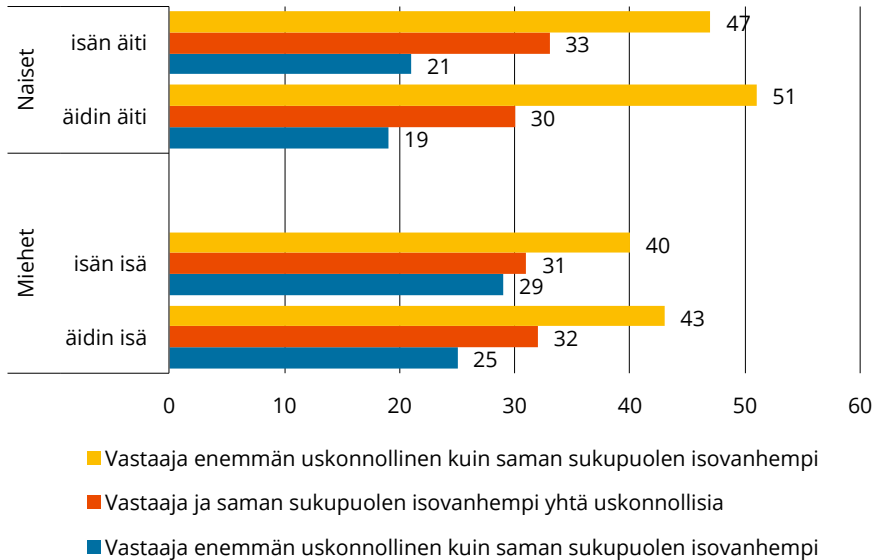
Kuvio 2.4 Suomalaisten uskonnollisuus verrattuna oman sukupuolen vanhempien uskonnollisuuteen (%), N=1 500.

Muutos sukupolvissa on selvästi suurempi, kun muutosta tarkastellaan perheen sisällä verrattuna isovanhempien uskonnollisuuteen (Kuvio 2.5). Erityisen selkeä muutos on jälleen nimenoman naisilla. Miehistä kaksi viidestä (40–43 %) ja naisista joka toinen (47–51 %) kuvasi itseään vähemmän uskonnollisena kuin saman sukupuolen isovanhemmat. Joka neljäs mies ja

joka viides nainen kuvasi itseään uskonnollisempaan ja joka kolmas ystä uskonnollisena kuin saman sukupuolen isovanhempi.

Kuvio 2.5 Suomalaisen uskonnollisuus verrattuna oman sukupuolen isovanhempien uskonnollisuuteen (%), N=1 500.

Tutkimuksessa haluttiin selvittää myös, missä määrin uskonnollisuus siirtyy tai ei siirry perheessä seuraavalle sukupolvelle. Kun verrataan yksilön arviota lapsuudenkotinsa uskonnollisuudesta ja vastaajan omasta uskonnollisuudesta, havaitaan, että alle puolet vastaajista (42 %) arvioi oman uskonnollisuutensa samanlaiseksi kuin lapsuudenkotinsa uskonnollisuuden. Neljännes (26 %) arvioi itsensä vähemmän uskonnollisena, vajaa neljännes (23 %) uskonnollisempaan. Tulos on siten samansuuntainen kuin kysymyksessä, jossa vastaajaa pyydettiin arvioimaan oman uskonnollisuutensa muutosta iän myötä. Tällöin joka toinen kertoi olevansa suunnilleen yhtä uskonnollinen kuin lapsena, joka viides (20 %) uskonnollisempi ja joka kolmas (30 %) vähemmän uskonnollinen verrattuna siihen, kun oli ollut lapsi.

Entä miten kodin uskonnollisuus vaikuttaa uskonnon jatkuvuuteen? Missä määrin uskonnolliset perheet siirtävät uskonnollisuutensa seuraavalle sukupolvelle? Entä missä määrin perheet, joissa uskonnollisuudella ei ole roolia, siirtävät uskonnottomuutta seuraavalle sukupolvelle? Aineisto osoittaa uskonnottomien perheiden jatkavan perheensä perinnettä tässä

suhteessa jonkin verran todennäköisemmin. Vastaajista, jotka ovat kasvaneet perheessä, jossa uskonto ei ole ollut ollenkaan läsnä, yli puolet (58 %) kuvasi olevansa ei ollenkaan uskonnollisia (58 %). Lisäksi joka neljäs kertoi olevansa vain vähän uskonnollinen (24 %). Vastaavasti erittäin uskonnollisessa perheessä kasvaneista reilu kolmannes koki olevansa erittäin uskonnollinen (38 %) ja lisäksi joka neljäs (24 %) melko uskonnollinen. Noin 15 prosenttia erittäin uskonnollisen kodin kasvateista oli päätyntä vastakkaiseen näkemykseen ja kuvasi itseään joko ei ollenkaan uskonnollisena tai vain vähän uskonnollisena. Vastaavasti vastaajista, jotka ovat kasvaneet kodissa, jossa uskonto ei ollut lainkaan läsnä, noin joka kymmenes oli taustastaan huolimatta myöhemmin itse erittäin tai melko uskonnollinen.

Taulukko 2.1 Uskonnon jatkuvuus suomalaisperheissä. Erilaisesta uskonnollisesta taustasta tulevien vastaajien uskonnollisuus kyselyyn vastamishetkellä. Kodin uskonnollisuus asteikolla 1-5 (Missä määrin uskonto on ollut läsnä lapsuudenkodissasi? 1=ei ollenkaan, 5=erittäin paljon), %, N=1 494.

Missä määrin uskonto on ollut läsnä lapsuudenkodissasi?

	Ei ollenkaan 1	2	3	4	Erittäin paljon 5	Yhteensä
Vastaaja ei ollenkaan uskonnollinen (1)	58	33	14	11	7	26
Vastaaja vähän uskonnollinen (2)	24	35	17	10	8	21
Vastaaja jossain määrin uskonnollinen (3)	9	24	45	35	23	29
Vastaaja melko uskonnollinen (4)	5	6	18	32	24	15
Vastaaja erittäin uskonnollinen (5)	4	2	7	12	38	9
Total	100	100	100	100	100	100

2.4 Katsomusten siirtymiseen vaikuttavat tekijät perheissä

Tarkastelemme seuraavassa laadullisen aineiston pohjalta niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, että uskonto tai uskonnottomuus siirtyy tai ei siirry sukupolvelta toiselle perheen sisällä. Mikä edesauttaa uskonnollisessa perinteensiirrossa ja mikä estää sitä? Tämä tarkastelu pohjautuu perheistä kerättyyn haastatteluaineistoon ja sen laadulliseen sisällönanalyysiin. Tunnistimme analyysissa aineistosta neljä metatason teemaa, jotka nousevat haastatteluaineistossa vahvasti esiin sellaisenaan, mutta jotka myös kehystävät perheissä tapahtuvaa katsomusten siirtymistä.

Nämä teemat ovat:

- Puhuminen vs. puhumattomuus
- Turvallisuus ja läheisyys vs. turvattomuus ja etäisyys
- Joustavuus vs. staattisuus
- Rakenteet ja kokemuksellisuus.¹⁸

Ensimmäinen teema kumpuaa siitä havainnosta, että yksi katsomusten siirtymisen avaintekijöistä perheissä näyttää olleen, puhuttiinko perheessä uskonnosta ja muista elämän syvistä kysymyksistä. Oliko uskonto asia, josta keskusteltiin ja jota heijastettiin avoimesti perheessä? Perheissä, joissa jatkuvuus oli vahvaa, oli usein valmiutta uskuntoon liittyvään avoimeen keskusteluun, mutta myös keskusteluun, jakamiseen ja pohdintaan liittyen muihin elämän tärkeisiin asioihin. Joissakin perheissä uskonto vaikuttaa myös olleen ristiriitojen lähde, mikä saattoi johtaa vaikenemisen kulttuuriin aiheesta. On ilmeistä, että perheessä ei tyypillisesti ollut yhtä ainoaa viestintäkulttuuria, vaan useita erilaisia kulttuureja perheiden eri ”haaroissa” – esimerkiksi puolisoiden omissa lapsuudenperheissä tai sisarusten perheissä.¹⁹

Toinen metateema, jonka havaitsimme kehystävän jatkuvuutta ja epäjatkuvuutta, oli se, kuinka paljon turvallisuutta ja läheisyyttä haastatellut perheenjäsenet kokivat turvattomuuden ja etäisyyden sijaan. Turvallisuus

18 Ks. lisää katsomuksen siirtymiseen vaikuttavista tekijöistä Tervo-Niemelä & Spännäri & Kallatsa 2022.

19 Ks. lisää Spännäri & Kallatsa & Tervo-Niemelä 2022.

ja läheisyys eivät ole tärkeitä vain vanhempi-lapsisuhteissa, vaan myös suhteessa uskontoon laajemmin. Tästä vastinparista haastatteluissa puhutaan kolmesta eri näkökulmasta: 1) perheessä, 2) uskonnollisissa yhteisöissä ja 3) uskon sisällössä.

Perheissä turvallisuus ja läheisyys ilmenivät lämpimänä ja avoimena ilmapiirinä, jossa on tilaa yksilön omille valinnoille. Turvallisen ilmapiirin perheissä sanat ja teot olivat linjassa, ja omaan katsomukseen suhtauduttiin johdonmukaisesti. Sanojen ja tekojen ristiriitaisuus puolestaan oli omiaan luomaan turvattomuutta ja emotionaalista yksinäisyyttä. Uskonnollisissa yhteisöissä turvallisuus näyttäytyi haastatelluille yhteisön vakautena. Turvalliseen uskonnolliseen yhteisöön voi tarvittaessa halutessaan palata, vaikkei sitä juuri nyt elämässään kokisi erityisen keskeiseksi ja tärkeäksi. Uskonnollisten yhteisöjen turvattomuuteen sen sijaan liittyivät ennen kaikkea helvetillä pelottelu, tuomitseminen ja uskoon pakottaminen. Myös uskonnollisten yhteisöjen sisäiset ristiriidat loivat turvattomuuden ja etäisyyden tunnetta. Uskon sisällöissä turvallisuus tarkoitti henkilökohtaista, turvallista uskoa ja lämmintä jumalakuva. Turvattomuutta ja etäisyyttä synnyttivät jumalasuhteen epävarmuus sekä vertailu toisiin uskoviin, jotka koettiin paremmiksi uskoviksi tai ”tosiuskoviksi”. Kaikille kolmelle kontekstille on ominaista, että turvallisuus ja läheisyys luovat jatkuvuutta uskonnolle, kun taas turvattomuus ja etäisyys etäännyttävät uskonnosta.

Kolmas teema, joustavuus versus staattisuus, oli haastatteluaineistossa esillä useilla eri uskonnollisuuden ja elämän osa-alueilla: uskonto sukupolvien välillä, usko ja uskomukset, uskonnolliseen yhteisöön kuuluminen, uskonnollinen kasvatus, uskonto elämänkaareissa ja uskonnolliset yhteisöt ja niiden toiminta. Kullakin näillä alueella haastatteluaineistossa ilmenee sekä joustavaa ja dynaamista että jähmeää ja staattista suhtautumistapaa. Haastatteluaineistossa joustavuus ja dynaamisuus sukupolvien välillä näkyy ymmärryksenä ja kannustuksena siihen, että nuorempi sukupolvi toteuttaa uskoaan eri tavoin kuin vanhempi. Vastaavasti jähmeään suhtautumistapaan kuuluu ajattelu, jossa seuraavalta sukupolvelta odotetaan ja edellytetään samanlaista ajattelua ja toimintatapaa kuin itsellä.

Suhteessa uskoon ja uskomuksiin joustavuus ja dynaamisuus näkyvät uskon henkilökohtaisuutena ja halukkuutena keskustella uskosta avoimesti, myös kyseenalaistaen ja tullen kyseenalaistetuksi. Jähmeys ja staattisuus suhteessa uskoon ja uskomuksiin taas ilmenevät esimerkiksi vain yhden oikean uskon korostamisena ja negatiivisena suhtautumisena

kyseenalaistavaan keskusteluun tai vaikkapa omien perheenjäsenten tai lapsien kysymyksiin. Joustavaan ja dynaamiseen suhtautumistapaan kuuluu myös paitsi se, ettei uskon oleteta pysyvän samanlaisena sukupolvelta toiselle myös se, että oman elämänkaaren aikana tapahtuviin uskonnollisuuden muutoksiin suhtaudutaan avoimesti. Eri elämänvaiheissa yksilö saattaa kokea eri yhteisön paremmin omia uskonnollisia tarpeita vastaavana, ja tämä liikkuvuus nähtiin näissä perheissä myönteisesti.

Neljännellä teemalla, rakenne ja kokemus, viittaamme siihen havaintoon, että katsomusten siirtymiseen sukupolvelta toiselle tarvitaan sekä rakenteellisia että kokemuksellisia tekijöitä: sekä yhteisöjen tai aatteiden luomia rakenteita että yksilöiden henkilökohtaisia kokemuksia ja ajatuksia. Haastatteluissa esiin tulleita rakenteita olivat kuuluminen uskonnolliseen yhteisöön, uskonnollisten yhteisöjen toimintaan osallistuminen, uskonnonopetus, seurakuntien ja kotien uskontokasvatus sekä erilaiset toistuvat tavat ja perinteet ja tiettyjen sääntöjen mukaan eläminen. Rakenteita tarjoavat myös auktoriteetit, kuten katsomusammattilaiset – esimerkiksi papit –, tai omat vanhemmat. Kokemuksellisuuteen puolestaan kuuluvat henkilökohtaiset kokemukset ja tunteet. Ne ovat usein paitsi hengellisiä myös voimakkaasti kehollisia. Haastatteluissa usein esille nostettuja kokemuksia olivat henkilökohtaisen uskoontulon tai kääntymyksen kokemukset, hiljaisuuden viljely, laulaminen, rippikouluun liittyvät kokemukset, rukoustavastaukset sekä erilaiset yliluonnolliset kokemukset. Kokemuksellista uskonnollisuutta myös kaivattiin aineistossa.

Silloin kun haastatteluaineistossa oli selkeästi havaittavissa jakolinjoja, erilaista suhtautumista näihin teemoihin, ne näyttivät kulkevan nimenomaan eri sukupolvien välillä – ei esimerkiksi eri asuinpaikkojen, uskonnollisten suuntausten tai uskonnollisuuden intensiteettien välillä. Kahden nuorimman sosiaalisen sukupolven, Y- ja Z-sukupolven, välillä ei kuitenkaan havaittu analyysissä selkeitä eroja. Sen sijaan eroavaisuuksia tuli esiin eri perhesukupolvien välillä, eli esimerkiksi saman perheen G2-sukupolven ja G3-sukupolven edustajien välillä.

Suhteessa ensimmäiseen teemaamme, puhumiseen ja puhumattomuuteen, erot ovat hyvin selkeitä. Vanhimman haastatellun sukupolven edustajat kertoivat kaikkein useimmin, että heidän lapsuudenkodissaan ei juuri keskusteltu katsomusasioista, vaikka uskontoa olisi aktiivisesti ja säännöllisesti harjoitettu. Tämä näkyi paitsi vanhemman sukupolven omassa puheessa, myös nuorempien sukupolvien kokemuksissa vanhemmasta

sukupolvesta. Kuvaava esimerkki perheen sisällä tapahtuneesta muutoksesta on perheessä F13, jossa isoäiti ”Saimi” (87 v.) kertoi, ettei puhu uskontoon ja elämäntarkoitukseen liittyvistä asioista kenenkään kanssa. Äiti ”Leena” (51 v.) puolestaan kertoi keskustelewansa näistä asioista kahdenkeskisissä keskusteluissa perheenjäsenten kanssa ja joskus työssään asiakkaidensa kanssa. Nuorimman sukupolven edustaja ”Tomi” (19 v.) puolestaan kertoi pohtivansa uskontoon ja elämäntarkoitukseen liittyviä aiheita varsin avoimesti koulussa ja parhaiden ystäviensä sekä perheenjäsenten kanssa. Tämä keskustelu on voinut olla tunteikastakin. Nuorimmat sukupolvet kokivat osaltaan olevansa myös murtamassa puhumattomuuden kulttuuria.

Erityisen selkeitä eroja näkyi arvopuheessa. Nuorimman sukupolven edustajat, myös millenniaalit, puhuivat haastatteluissa suhteellisesti enemmän arvoista kuin vanhempien sukupolvien edustajat. He puhuivat sekä siitä, millaisia arvoja ovat halunneet välittää tai ovat juuri välittämässä omille lapsilleen, että siitä, millaisia arvoja he ovat havainneet edeltävillä sukupolvilla.

Äidiltä ja isiltä. Täältä mummilta ja ukilta mun mielestä on tullu tosi vahvoja arvoja. Musta on tärkeä, että tulee ite hyväksytyks ja halua tehdä samalla lailla. Se on tärkeä. F1G3a, nainen

Vanhemmilla sukupolvilla taas elämäntarkoituksen pohdinta arvojen kautta ei ollut niin yleistä haastatteluaineistossa. Heillä arvot tulevat esiin ennen muuta rivien välissä, implisiittisesti. Myös vanhemmat haastatellut sukupolvet puhuivat vanhempiensa tai isovanhempiensa arvoista, mutta millenniaaleja vahvemmin käytäntöön nojaten. Esimerkiksi arvojen voidaan ajatella näkyvän siinä, mitä tiedotusvälineitä tai mitä TV-ohjelmia kodissa seurattiin.

Mutta olihan niitä paljon arvoja, jotka tuli minun mummulta tai isältä. Virsiä ei saanu viheltää eikä pyhäpäivänä saanu tehdä töitä. F13G2, nainen

Synnyinperheestähän ne tulee ne arvot. Että miten tätä elämää eletään ja millä lailla pitää olla kunnon ihminen. Meillä on aina ollu korkea moraali ja etiikka että pitää ittestään huolehtia. Pitää olla säästäväinen ja pitää hyvin syyä. Eletään niin ku kunnon kansalaiset ja huolehditaan itestään ja koulusta ja töistä. F14G2, nainen

Haastatelluille vanhempien sukupolvien edustajille arvot olivat ennen muuta tekemistä – tai sitä, minkä tekeminen ei ollut sallittua. Tämä on linjassa sen kanssa, että vanhemmat sukupolvet puhuvat katsomuksista yleisestikin ottaen toiminnan kautta. Uskonnollisuuden ilmentäjinä heidän keskuudessaan pidetään sitä, miten käyttäytyään tai miten uskontoa harjoitettiin. Uskonnollisen perheen saattoi tämän sukupolven edustajan mukaan tunnistaa siitä, olivatko lapset hyvin käyttäytyviä. Vanhempien haastateltavien eksplisiittisistä arvosanoituksista esiin nousee kolmikko 'koti, uskonto ja isänmaa', joka mainittiin suoraan useissa haastatteluissa. Usein näitä arvoja kerrottiin painotetun koulussa ja niiden korostuminen tuotiin esiin ennen muuta osana opittua perinnettä.

Suhteessa toiseen teemaan, turvallisuuteen ja turvattomuuteen, nuorimman haastatellun sukupolven edustajat vastasivat pitkälti samoin kuin muutkin haastatellut. Uskontoon ja katsomuksiin liittyy sekä turvan että turvattomuuden kokemuksia, ja turvallisuuden kokemuksilla on positiivisia seurauksia sekä perheenjäsenten väliselle läheisyydelle että katsomusten siirtymiselle ja siirtämishalukkuudelle sukupolvien välillä. Nuorimmalla haastatellulla sukupolvella kuitenkin vaikuttaa olevan erityisen laaja käsitys turvaverkoista, joiden avulla elämän hankalia kysymyksiä ja myös uskonasioita voi pohtia.

Että sen sijaan, että turvautuis uskoon ja silleen ajattelis, että tällä on joku merkitys, koska Jumala on suunnitellut näin, niin sit mä sen sijaan jaan sen pahan mielen ystäville tai puolisolle. Ja sitten se, että juttelee asiat läpi niin se tuo sitten sen lohdun. F1G3b, nainen

Haastateltava kertoi hakevansa turvaa Jumalan sijaan hänelle läheisistä ihmisistä, etupäässä muista kuin perheenjäsenistä. Nuorimman sukupolven edustajat mainitsivat turvan tuojina myös sosiaali- ja mielenterveysalan ammattilaiset, joita vanhempien sukupolvien edustajat eivät juurikaan nostaneet esiin. Tämä liittyyne osaltaan edellä mainittuun puhekuluttuurin avautumiseen. Nuorempien sukupolvien edustajien on helpompi turvautua muihin ihmisiin ja ammattilaisiin kuin vanhempien.

Nuorimmalla haastatellulla sukupolvella tuli myös esiin globaali, ajasta ja paikasta riippumaton uskonnollinen yhteisöllisyys – erityisesti internetin välityksellä. Nettiyhteisöissä saatetaan kokea luottamusta ja turvaa, ja yhteisöä voi myös joustavasti vaihtaa tai muokata. Toisaalta nettiyhteisö,

johon on mahdollista osallistua mistä ja milloin vain, voi edustaa vakautta ja jatkuvuutta silloin, kun asuinpaikka tai jopa maa vaihtuu. Katsomusten siirtymisen kannalta internetin vaikutus on erityisen kiinnostava siksi, että netin yhteisöt ja sisällöt, joille lapset ja nuoret altistuvat, eivät välttämättä ole heidän vanhempiansa valitsemia tai edes heidän tiedossaan. Jos tätä kautta saadaan uskontokasvatusta ja uskonnollista socialisaatiota, kuten tutkimusaineistomme mukaan on tapahtunut, se voi asettaa haasteita vanhempien mahdollisesti tavoittelemalle jatkuvuudelle.

Suhteessa myös neljänteen, rakenne ja kokemuksellisuus -teemaan, eroja nousee esiin eri sukupolvien välillä – erityisesti siinä, miten katsomusten henkilökohtaisista merkityksistä ja omista kokemuksista kerrotaan. Nuorimmalle haastatellulle sukupolvelle on muita yleisempää korostaa toiminnallisuutta uskonnollisessa osallistumisessa. Tästä puhuville vastaajille on osallistuessa tärkeää päästä itse tekemään jotain. Toiminnan on myös oltava kiinnostavaa ja ajanmukaista. Tämä on pitkälti suhteessa myös kolmanteen teemaan, joustavuuteen ja staattisuuteen. Uskonnollistenkin yhteisöjen on kehityttävä ajan mukana, jotta ne olisivat mielekkäitä liittymisen kohteita näille vastaajille. Vanhimmalla haastatellulla sukupolvella taas uskonnollisessa kokemuksemaailmassa korostuvat ylläluonnolliset tapahtumat.

Miehän näin niitä unia kanssa. Että silloin, ku [nimi] kuoli siinä liikenneonni-, tai siinä tapaturmassa, niin miehän näin sitte heti näin, vai näinkö mie ennen sitä? Että Jeesus oli valkeissa vaatteissa, ja pieni käärrö polvistuneena sen jalkojen juuressa. Niin... se oli se [nimi] kuolema.
F8G1a, nainen

Haastateltava kertoi etiäisestä tai enneunesta, johon liittyi sekä läheisen ihmisen kuolema että uskonnollinen hahmo. Vastaavanlaisia kertomuksia on muillakin vanhempien sukupolvien edustajilla, muttei lainkaan haastatelluihin osallistuneella nuorimmalla sukupolvella. Vanhimmalla haastatellulla sukupolvella korostuivat myös uskontoon liittyvät negatiiviset kokemukset, kuten häpeän tai syntisyyden kokemus. Joillekin haastatelluille uskontoon liittyi painostusta tai pelottelua synnillä tai helvetillä, erityisesti lapsuudessa tai nuoruudessa. Nuorimmalla sukupolvella tällainen ei ollut yleistä, vaan negatiivisina uskontoon liittyvinä kokemuksina kerrottiin lähinnä pelottavilta tuntuneista herätyshenkisistä tapahtumista.

2.5 Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä artikkelissa olemme tarkastelleet, miten uskonnollisuus on Suomessa muuttunut eri sukupolvissa, miten katsomukset siirtyvät ja muuttuvat perheen sisällä sukupolvelta toiselle ja mitkä tekijät kehystävät uskonnon tai uskonnottomuuden siirtymistä suomalaisissa perheissä. Olemme tarkastelleet sukupolvien välistä muutosta niin sosiaalisissa kuin biologisissa sukupolvissa sekä huomioineet iän myötä uskonnollisuudessa tapahtuneet muutokset. Kokonaisuutena tarkasteltuna nuorimman haastatellun sukupolven katsomuksia leimasi keskustelevuus, turvallisuus, joustavuus ja toiminnallinen kokemuksellisuus.

Tulokset osoittavat uskonnollisuuden muutosten olevan paljon moniulotteisempia kuin aiempien tutkimusten perusteella voi päätellä. Vaikka yleisellä tasolla sekä uskonnollisuus että henkisyys ovat vähäisempää nuoremmassa sukupolvissa, perheen sisällä biologisissa sukupolvissa tapahtuva uskonnollisuuden muutos on moniulotteinen. Perheen sisällä on sekä jatkuvuutta, uskonnollisuuden vahvistumista, että heikentymistä. Kaikkein yleisintä on jatkuvuus ja se, että nuoremman sukupolven edustaja kuvasi itseään yhtä uskonnollisena kuin saman sukupuolen vanhemman sukupolven edustaja. Nuorempi sukupolvi on varsin usein myös edellistä sukupolvea uskonnollisempi, joskin harvemmin kuin vähemmän uskonnollinen. Erityisen selkeinä niin sosiaalisten kuin biologisten sukupolvien erot näkyvät naisten keskuudessa, erityisesti verrattaessa vastaajien uskonnollisuutta heidän isovanhempiensa uskonnollisuuteen. Tulosten perusteella henkisyys ei myöskään näytä korvaavan uskonnollisuudessa tapahtunutta vähentymistä nuoremmassa sukupolvissa.

Tulokset osoittavat myös, että iän myötä uskonnollisuus voi sekä vahvistua että heikentyä. Muutokset etäännyttämisen suuntaan tapahtuvat useimmiten nuoruudessa, kun taas uskonnollisuuden vahvistuminen myöhemmin aikuisuudessa. Tämä iän mukana tuleva muutos on siis syytä pitää mielessä uskonnollisuuden eroja tarkasteltaessa. Taustalla voivat vaikuttaa myös kulttuuriset tekijät: joinakin aikoina omasta uskonnollisuudesta kertominen on saattanut olla helpompaa kuin toisina, tai ”uskonnollisuus” on saattanut tarkoittaa tai vaatia erilaisia asioita.

Iän myötä uskonnollisuudessa tapahtuvien muutosten unohtaminen sukupolvien välisiä eroja tarkasteltaessa johtaa helposti sukupolvierheen, joka jättää huomioimatta iän myötä tulevat vaikutukset. Kaikissa

tapauksissa sukupolvien erot eivät siis selity pelkästään sillä, että eri sukupolvet ovat kasvaneet erilaisena aikana, vaan mukana on myös iän mukanaan tuomaa muutosta. Iän myötä tulevat muutokset eivät kuitenkaan kumoa sukupolvissa tapahtunutta muutosta.

Tarkasteltaessa uskonnollista jatkuvuutta vahvinta jatkuvuus on uskonnottomissa perheissä. Sen sijaan uskonnolliset perheet eivät yhtä vahvasti siirrä uskonnollisuutta seuraavalle sukupolvelle. Tämä tulos vahvistaa aiempien tutkimusten havainnon.²⁰ Uskonnollisuuden ja uskonnottomuuden siirtymiseen sukupolvelta toiselle vaikuttaa tutkimuksemme mukaan erityisesti se, miten paljon läheisyyttä perheissä koetaan ja miten paljon katsomusasioista puhutaan. Läheiset suhteet ovat tutkimuksemme perusteella yhteydessä katsomusten jatkuvuuteen. Kiinnostava kysymys on, onko suomalaisten perheiden keskinäisten suhteiden etäisyys ja pitkä puhumattomuuden kulttuuri ollut vaikuttamassa siihen, että katsomusten siirtyminen sukupolvelta toiselle on Suomessa heikentynyt. Aineistomme kuitenkin antaa viitteitä siitä, että läheisyys ja sosiaaliset taidot sekä katsomusasioista puhuminen olisivat kehitymässä suomalaisissa perheissä positiiviseen suuntaan.²¹ Tällä saattaa olla yhteys myös siihen, että sukupuolierot uskonnollisuudessa ovat tasoittumassa. On kiinnostavaa, miten nämä kehityskulut vaikuttavat uskonnollisuuden ja uskonnottomuuden jatkuvuuteen perheiden sisällä.

Tulokset osoittavat naisten ja miesten keskuudessa tapahtuneiden uskonnollisuuden ja henkisyyden muutosten olevan osin toisistaan poikkeavia. Naisten keskuudessa eri sukupolvissa on nähtävissä selkeä ja voimakas lineaarinen lasku, kun taas nuorten miesten keskuudessa on nähtävissä se, että nuorimpien miesten sukupolvi on sekä uskonnollisempi että henkisempi kuin edeltävä sukupolvi. Mistä tässä muutoksessa perimmältään on kysymys? Tutkimuksemme antaa viitteitä siitä, että tämä saattaisi liittyä avoimempaan keskustelukulttuuriin perheissä ja täten avoimuuden lisääntymiseen myös miesten keskuudessa. Tämä kuitenkin vaatisi lisätutkimusta.

Kokonaisuutena tarkasteltuna nuorimman haastattelun sukupolven katsomuksia leimaa keskustelevuus, turvallisuus, joustavuus ja toiminnallinen kokemuksellisuus. Monet näistä piirteistä olivat aineistossa myös

20 Ks. esim. Voas & Watt 2014.

21 Ks. myös Spännäri & Kallatsa & Tervo-Niemelä 2022.

yhteydessä katsomusten välittymiseen sukupolvelta toiselle. Onkin kiinnostavaa seurata, onko uskonnollisuuden ja muiden katsomusten jatkuvuus tulevaisuudessa vahvempaa suomalaisissa perheissä, kun nuorimmat sukupolvet ovat itse perinteiden välittäjiä asemassa.

Kirjallisuus

Alestalo, Matti

2007 Rakennemuutokset ja sukupolvet. – Yhteiskuntapolitiikka 72/2, 146–157. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117332>.

Bucher, Anton A.

2009 Religiosity and spirituality among younger adults. – What the world believes. Analyses and commentary on the religion monitor 2008. Gütersloh: Verlag Bertelmans Stiftung. 585–627.

Bengtson, Vern & Johnson, Malcolm

2016 Religion, belief and spirituality in old age: How they change. – Spiritual dimensions of ageing. Ed. by Malcolm Johnson and Joanna Walker. Cambridge: Cambridge University Press. 87–105.

Bengtson, Vern L. & Copen, Casey E. & Putney, Norella M. & Silverstein, Merrill

2009 A longitudinal study of the intergenerational transmission of religion. – International Sociology, May 2009, 24/3, 325–345. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0268580909102911>.

Bengtson, Vern L. & Putney, Norella M. & Harris, Susan

2013 Families and faith. How religion is passed down across generations. Oxford: Oxford University Press.

Beyer, Peter

2018 From religion to non-religion: generations, cohorts, and migration in Canada in the Early 21st Century. Paper presented at the conference on the transmission of religions across generations: transfer, loss, and re-formation of religion, WWU, Münster, Germany, May 18.–19., 2018.

Chatters, Linda M. & Taylor, Robert Joseph

2005 Religion and families. – Sourcebook of family theory & research. Ed. by Vern L. Bengtson, Alan C. Acock, Katherine R. Allen, Peggye Dilworth-Anderson & David M. Klein. Thousand Oaks: Sage. 517–541. doi: <http://dx.doi.org/10.4135/9781412990172>.

Clark, Cynthia A. & Worthington, Everett L. & Danser, Donald B.

1988 The transmission of religious beliefs and practices from parents to firstborn early adolescent sons. – Journal of Marriage and Family, 3, 59–87.

Coleman, Peter G.

2009 Religious belonging and spiritual questioning: A Western European perspective on ageing and religion. – Valuing Older People. Ed. by Ricca Edmondson and Hans-Joachim von Kondratowitz. Bristol: Policy Press. 23–36.

Cornwall, Marie

1988 Influence of three agents of religious socialization. – The religion and family connection: social science perspectives. Ed. by Darwin L. Thomas. Salt Lake City, UT: Bookcraft. 207–231.

Crockett, Alasdair & Voas, David

2006 Generations of decline: Religious change in twentieth-century Britain. – Journal for the Scientific Study of Religion 45/4, 567–584. <http://www.jstor.org/stable/4621936>.

Grob, Sabine Z. & Christoph Morgenthaler & Christoph Käppler, C.

2009 Religious socialization in the family: A multi-dimensional and multi-level perspective. – Empirical Theology in Texts and Tables. Ed. by Leslie J. Francis, Mandy Robbins and Jeff Astley. Leiden/Boston: Brill. 291–320.

Gärtner, Christel.

- 2018 Change in religious conduct of life within the dynamics of generational transfer. – Religion im Kontext / Religion in Context. Handbuch für Wissenschaft und Studium. Ed. by A. Schnabel, M. Reddig and H. Winkel. Baden-Baden: Nomos. 337–351.
- 2019 Religious change as a challenge: sociological approaches in the interpretation and explanation of religion. – Zeitschrift fuer Religionswissenschaft, 27/2, 268-295. <http://dx.doi.org.libproxy.helsinki.fi/10.1515/zfr-2018-0021>.

Hood Jr., R. & Hill, P. & Spilka, B.

- 2009 The psychology of religion. (4th ed.). New York: The Guilford Press.

Jäger, Hans

- 1977 Generations in history: reflections on a controversy. (Käännetty englanniksi alkuperäisartikkelista: "Generationen in der Gesichte: Überlegungen zu einer umstrittenen Konzeption" - Gesichte und Gesellschaft 3 (1977), 429–452. Saatavilla: <http://www.history.ucsb.edu/faculty/marcuse/classes/201/articles/85jaegerGenInHistHISTTHEO.pdf>.

Ketola, Kimmo & Hytönen, Maarit & Salminen, Veli-Matti & Sohlberg, Jussi & Sorsa, Leena

- 2016 Osallistuva luterilaisuus. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2012–2015. Tutkimus kirkosta ja suomalaisista. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Ketola, Kimmo

- 2020 Uskonto ja kulttuurinen murros. – Hanna Salomäki & Maarit Hytönen & Kimmo Ketola & Veli-Matti Salminen & Jussi Sohlberg: Uskonto arjessa ja juhlassa. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2016–2019. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 134. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.12–44.

Krause, Neal

- 1993 Measuring religiosity in later life. – Research on Aging 15/2, 170–197. <https://doi.org/10.1177/0164027593152003>.

McIntosh, Daniel N. & Spilka, Bernard

1995 Religion and the family. – Handbook of family religious education. Ed. by B. J. Neff & D. Ratcliff. Birmingham, AL: Religious Education Press. 36–60.

Owram, Doug

1997 Born at the right time: A history of the baby boom generation. Toronto: University of Toronto Press.

Pearce, Lisa D. & Lundquist Denton, Melinda

2011 Faith of their own: stability and change in the religiosity of america's adolescents. Oxford: Oxford University Press.

Pollack, Detleff

2008 Religious change in Europe: Theoretical considerations and empirical findings. – Social Compass 55/2, 168–186. <https://doi.org/10.1177/0037768607089737>.

Pollack, Detleff & Müller, Olaf & Pickel, Gerd (eds.)

2012 The social significance of religion in the enlarged europe: secularization, individualization and pluralization. Surrey, England/Burlington, VT, USA: Ashgate.

Pollack, Detleff & Müller, Olaf

2013 Religionsmonitor. Religiosität und Zusammenhalt in Deutschland. Gütersloh: Verlag Bertelsmann Stiftung.

Purhonen, Semi & Hoikkala, Tommi & Roos J.-P. (toim.)

2008 Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina. Helsinki: Gaudeamus.

Roos, J.-P.

2005 Laajat ja suppeat sukupolvet; esimerkkinä suuret ikäluokat ja niiden ympärille kertyneet sukupolviliikkeet. – Suuret ikäluokat. Toim. Antti Karisto. Tampere: Vastapaino. 208–221.

Schwab, Ulrich

2007 Religion. – Handbuch Familie. Das Handbuch zur ersten Erziehungs- und Sozialisationsinstanz. Ed. by J. Earius. The Netherlands: VS Verlag für Sozialwissenschaften. 500–517.

Smith, Christian & Adamczyk, Amy

2021 Handing down the faith. How parents pass their religion to the next generation. Oxford/New York: Oxford University Press.

Spännäri, Jenni & Kallatsa, Laura, & Tervo-Niemelä, Kati

2022 "Ei oo puhuttu.": Uskonnosta puhuminen ja puhumattomuus suomalaisissa perheissä. – Uskonto, katsomus ja kasvatus 2/1, 11–33.

Stolz, Jörg & Konemann, Judith & Schneuwly Purdie, Mallory & Englberger, Thomas & Krüggeler, Michael

2016 (Un)believing in modern society. Religion, spirituality and religious-secular competition. London and New York: Routledge.

Storm, Ingrid & Voas, David

2012 The intergenerational transmission of religious service attendance. – Nordic Journal of Religion and Society 25/2, 131–150. <https://doi.org/10.18261/ISSN1890-7008-2012-02-02>.

Tervo-Niemelä, Kati & Spännäri, Jenni & Kallatsa, Laura

2022 Uskonnollinen jatkuvuus ja katkokset perheissä: neljä metateemaa. Teologinen Aikakauskirja 3, 41–60.

Toivonen, Timo

1999 Empiirinen sosiaalitutkimus: filosofia ja metodologia. Helsinki: WSOY.

2003 Sukupolvi yhteiskunnallisen muutoksen selittäjänä. – Yhteiskunnallinen muutos. Toim. Harri Melin & Jouko Nikula. Tampere: Vastapaino. 109–120.

Turner, Anthony

2015 Generation Z: Technology and social interest. – Journal of Individual Psychology 71/2, 103–113. [doi:10.1353/jip.2015.0021](https://doi.org/10.1353/jip.2015.0021).

Voas, David & Doebler, Stefanie

2011 Secularization in Europe: religious change between and within birth cohorts. – Religion and Society in Central and Eastern Europe 4/1, 39–62.

Voas, David & Watt, Laura

2014 The church growth research programme: report on strands 1 and 2. Numerical change in church attendance: national, local and individual factors. https://www.churchofengland.org/sites/default/files/2019-08/Report_Strands_1_2_rev2%20%28from%20CGR%20website%29.pdf (viitattu 21.6.2021).

Wohl, Robert

1979 The Generation of 1914. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Woodhead, Linda

2018 Intergenerational transmission and the rise of “no-religion” in Britain: some findings and research questions, Paper presented at the conference on the transmission of religions across generations: transfer, loss, and re-formation of religion, WWU, Münster, Germany, May 18.–19., 2018.